

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто процес розвитку післядипломної освіти в Україні, мету та завдання підвищення кваліфікації інженерів-будівельників. Проаналізовано проблеми, з якими зіткнулась система післядипломної освіти в другій половині ХХ століття. Вказані недоліки цієї системи з метою їх уникнення в майбутньому.

Ключові слова: післядипломна освіта, підвищення кваліфікації, перекваліфікація, проблеми, недоліки.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Післядипломна освіта забезпечує потребу країни у висококваліфікованих фахівцях, сприяє постійному підвищенню освітнього рівня фахівців і зміні їх підготовки залежно від потреби країни. Система післядипломної освіти повинна постійно удосконалюватися, щоб надавати слухачам нову науково-технічну інформацію, яка є необхідною для їх роботи. Тому виникла потреба детального дослідження післядипломної освіти в другій половині ХХ століття з метою використання позитивного досвіду і уникнення недоліків у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вивченню питань організації післядипломної освіти присвячені роботи Г. Єфименка, Я.Ваграменка, В. Єлютіна, І. Смірнова, Н. Вашенка, О. Дроздової та С. Кутузова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Раніше системі післядипломної освіти приділялось недостатньо уваги, а досвід післядипломної інженерно-будівельної освіти України потребує узагальнення й уточнення.

Мета статті – проаналізувати розвиток післядипломної інженерно-будівельної освіти в Україні в другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мета післядипломної освіти – вдосконалення освіти громадян та забезпечення держави висококваліфікованими кадрами. Зміст післядипломної освіти включає фахову, економічну, соціальну, правову, організаторську підготовку.

Бурхливий розвиток системи післядипломної освіти інженерів-будівельників почався в середині 60-х рр. Ця система включала галузеві та міжгалузеві інститути підвищення кваліфікації та їх філії, факультети підвищення кваліфікації і факультети з підготовки організаторів промислового виробництва та будівництва при вищих навчальних закладах, а також курси підвищення кваліфікації інженерно-технічних і керівних працівників при ВНЗ, підприємствах і організаціях. Довгий час в УРСР були відсутні теоретичні розробки процесу навчання в системі підвищення кваліфікації і процес навчання в інститутах підвищення кваліфікації нічим не відрізнявся від процесу навчання у ВНЗ [4, с. 79]. А з початку 70-х рр. післядипломна освіта стала розглядатися як невід'ємна частина і найважливіша підсистема єдиної системи безперервної освіти. В кінці 70-х рр. були введені плани галузей народного господарства з кількості фахівців, що направлялись на навчання у відповідні навчальні центри, а також встановлена періодичність проходження підвищення кваліфікації кожні 5 років.

Під підвищенням кваліфікації розуміється поглиблення, розширення та зміна професійної підготовки фахівців. З розвитком науково-технічного прогресу з'явилась необхідність в освітніх установах, які проводили б роботу з підтримки та підвищення кваліфікації фахівців.

Метою підвищення кваліфікації було забезпечення відповідності рівня кваліфікації керівних працівників і фахівців народного господарства рівню розвитку продуктивних сил суспільства [2, с. 30].

До головних завдань системи підвищення кваліфікації, на думку О.Владиславлева, належали:

1. Вивчення інформації про нові досягнення науки і техніки, що було не підвищенням кваліфікації, а її підтримкою на певному рівні. Так, випускники приходили на виробництво, отримавши знання про нову техніку, а ті фахівці, які вже працювали на виробництві, отримували нові знання на курсах підвищення кваліфікації. Така діяльність називалась «актуалізацією».

2. Поглиблене вивчення однієї або декількох дисциплін, необхідних для певної спеціальності, яке називалось «удосконаленням» або «підвищенням кваліфікації». Удосконалення фахівців проводилося на курсах підвищення кваліфікації при ВНЗ та в інститутах підвищення кваліфікації.

3. Розширення професійної кваліфікації, яке здійснювалось за рахунок вивчення дисциплін, які раніше не вивчалися, але були необхідні для професійної діяльності. Можливості фахівців не завжди збігалися з вимогами робочого місця, тому їм було необхідно пройти навчання в галузевих інститутах підвищення кваліфікації, народних університетах або прослухати спеціальні лекційні цикли.

4. Зміна спеціальності, яка проходила в народних університетах, на вечірніх факультетах перепідготовки кадрів при ВНЗ або за допомогою індивідуальної самоосвіти. Часто фахівці проходили перекваліфікацію з причини їх непридатності або небажання працювати за спеціальністю, яку вони отримали раніше [3, с. 53 - 55].

Перевагами перекваліфікації була можливість використовувати не лише фахівців, в разі зменшення об'єму роботи з їх першої спеціальності, але й устаткування, в разі збільшення кількості людей, що уміють працювати на цьому устаткуванні, що приводило до автоматизації праці [3, с. 145].

Післядипломна освіта бурхливо розвивалась на спеціалізованих факультетах з підготовки організаторів промислового виробництва та будівництва, а також - на факультеті планування промислового виробництва. Ці факультети були призначені для керівних працівників. Завдяки таким факультетам забезпечувалися фахівцями нові області виробничої та наукової діяльності, наприклад, в області автоматизації проектування, охорони довкілля та інших науково-технічних напрямів [5, с. 203].

Завдання і форми навчальної роботи на спеціальних факультетах відрізнялися від завдань і форм системи підвищення кваліфікації і перепідготовки, оскільки ці факультети навчали своїх випускників новій спеціальності. Фахівці, які навчались на таких факультетах, вирішували наукові та виробничі завдання з науково-практичної області, що тільки починала формуватися. Тому навчання на факультетах було наближене до дослідницької діяльності. Досвід діяльності спеціальних факультетів підтвердив, що їх створення відповідало завданням прискорення науково-технічного прогресу, і показав здатність системи освіти реагувати на потреби у фахівцях нового профілю.

У багатьох ВНЗ проходили підвищення кваліфікації не лише викладачі, а й працівники промисловості, будівництва та транспорту. Підвищення кваліфікації було організовано у 36 ВНЗ Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти Української РСР, в стінах яких працювали два факультети з підготовки організаторів промислового виробництва і будівництва, 8 факультетів і 33 курси з підвищення кваліфікації керівних працівників і фахівців народного господарства республіки [6, с. 10]. Підвищення кваліфікації здійснювалось на факультетах з підготовки організаторів промислового виробництва та будівництва в багатьох ВНЗ УРСР, наприклад, в Українському заочному політехнічному інституті, Полтавському, Київському, Дніпропетровському та інших інженерно-будівельних інститутах.

Заняття організовувалися не лише в стінах ВНЗ, але й на підприємствах. Окрім викладачів заняття проводили висококваліфіковані фахівці проектних і будівельних організацій. У ВНЗ читалися лекції, а лабораторні роботи проводилися як в інститутах, так і на підприємствах. Слухачі курсів вивчали не лише основні дисципліни за фахом, але й економіку, на заняттях якої вони знайомилися з питаннями собівартості та методики розрахунку ефективності впровадження нової техніки.

Але підвищення кваліфікації мало й свої проблеми. О. Владиславлев виділив проблеми

двох типів: організаційні проблеми та проблеми, пов'язані з особливостями слухачів. До організаційних проблем належала відсутність:

- інформаційної і патентної служби в багатьох інститутах підвищення кваліфікації, що ускладнило проведення науково-дослідної роботи;
- обґрунтування періодичності та тривалості навчання для різних професій (підвищення кваліфікації проводилось протягом двох місяців в інститутах підвищення кваліфікації і чотирьох місяців на факультетах підвищення кваліфікації кожні п'ять років);
- вибору форми навчання (очні або заочні курси, народні університети, інститути або факультети підвищення кваліфікацій);
- відповідальних за підвищення кваліфікації фахівців (державні організації або громадські організації);
- визначення тих, хто повинен фінансувати цю освіту [3, с. 58].

Проблеми, пов'язані з особливостями фахівців, які підвищували свою кваліфікацію, визначалися рівнем освіти людей і сфери їх діяльності.

О. Дроздова і С. Кутузов виділили такі проблемні питання підвищення кваліфікації, які вимагали обов'язкового вирішення:

- великі групи, а для практичних занять необхідно ділити групи на підгрупи;
- погана технічна база;
- непристосованість аудиторій для переміщення слухачів для різних практичних занять [4, с. 81 - 82].

На початку 80-х рр. в Україні був створен єдиний загальнодержавний комплекс безперервної освіти, що об'єднував обов'язкову середню, професійно-технічну, середню спеціальну, вищу і післядипломну освіту. Було встановлено два завдання вдосконалення підготовки фахівців. Перше завдання полягало в корекції і доповненні освіти фахівців, а друге – в розвитку економічно стабілізованої системи установ післядипломної освіти, яка була оснащена сучасною методологією і використовувала гнучкі форми навчання [1, с. 21]. Під час перебудови особливо гостро встало питання підвищення кваліфікації фахівців, оскільки багатьом людям довелося міняти декілька професій, що було викликано безробіттям в УРСР і оновленням виробництва. Проте, багато фахівців не підвищували кваліфікацію, тому втрачали свою кваліфікацію, а, хто набував нової спеціальності, не могли досягти добрих результатів. Вивчаючи проблему підвищення кваліфікації, І.Смірнов прийшов до висновку, що перехід до ринкової економіки вимагав зміни стратегії підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців, яка полягала в тому, щоб знання і навички відповідали вимогам сучасного виробництва і дозволяли фахівцям пристосовуватися до технологій, що постійно змінюються, і умов праці [7, с. 4].

Було встановлено, що години, які відводились на підвищення кваліфікації в 80-і рр., скорочувались з кожним роком. Так, наприклад, 44% фахівців, які підвищували свою кваліфікацію в 1988 – 1989 навчальному році, займалися менше 100 годин [1, с. 22]. Зміст навчання в період перебудови став визначатися замовниками, а форми і методи проведення занять – інститутами і факультетами підвищення кваліфікації.

В системі післядипломної освіти були недоліки. Так, до недоліків отрасльових інститутів підвищення кваліфікації належали: неоднорідний склад слухачів, що розрізнялись за віком, посадами, виробничому досвіду, службовим перспективам; ізолюваність інститутів один від одного та від всієї системи післядипломної освіти, що викликало великий різнобій в навчальних планах і програмах, які контролювалися Міністерством вищої і середньої освіти. Але, не зважаючи на неоднорідність груп слухачів, в результаті підвищення кваліфікації знання всієї групи повинні були відповідати єдиним вимогам, які пред'являлися інженерам-будівельникам даної категорії. Тому часто до навчальних програм вносилися ті питання, які цікавили керівництво галузі.

Отже, післядипломна освіта наблизилась до втілення однієї з вимог науково-технічної революції — безперервному вдосконаленню знань і практичних навичок фахівців.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Завдяки активній діяльності системи післядипломної освіти велика кількість фахівців дістала можливість поліпшити свою освіту і використовувати нові знання в

своїй професійній діяльності. Зміцнилися зв'язки інститутів і факультетів підвищення кваліфікації з підприємствами та організаціями народного господарства, а також науково-дослідними інститутами. Таким чином, в Українській РСР був накопичен значний досвід організації системи післядипломної освіти інженерів-будівельників, який використовувався при організації післядипломної освіти в незалежній Україні. Завдяки цьому досвіду були створені можливості для постійного удосконалення освіти інженерів-будівельників.

Список використаної літератури

1. Ваграменко Я. Новые ориентиры последипломной подготовки / Я. Ваграменко // Alma mater. – 1991. – № 6. – С. 21 – 28.
2. Ващенко Н.М. Управление учебным процессом в системе повышения квалификации / Н.М. Ващенко. – К.: Вища школа, 1987. – 153 с.
3. Владиславлев А.П. Непрерывное образование: проблемы и перспективы / А.П. Владиславлев. – М.: Молодая гвардия, 1978. – 175 с.
4. Дроздова О.П. Об особенностях обучения руководящих работников и специалистов в системе повышения квалификации / О.П. Дроздова, С.В. Кутузов // Актуальные проблемы совершенствования высшей школы: науч.-метод. сб. – 1992. – С. 79 – 83.
5. Елютин В.П. Высшая школа общества развитого социализма: Монография / В.П. Елютин. – М.: Высшая школа, 1980. – 560 с.
6. Ефименко Г.Г. Высшая школа Украинской ССР: Успехи, проблемы развития / Г.Г. Ефименко, В.М. Красников, А.Н. Новоминский. – К.: Высшая школа, 1978. – 326 с.
7. Смирнов И. Повышение квалификации через сотрудничество / И. Смирнов // Alma mater. – 1991. – № 12. – С. 3 -7.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2012.

Ю. В. Кабак. К вопросу развития последипломного образования в Украине во второй половине XX столетия.

В статье рассматривается процесс развития последипломного образования в Украине, цель и задачи повышения квалификации инженеров-строителей. Проанализированы проблемы, с которыми столкнулась система последипломного образования во второй половине XX столетия. Указаны недостатки этой системы с целью избежания в будущем.

Ключевые слова: *последипломное образование, повышение квалификации, переквалификация, проблемы, недостатки.*

Yu. Kabak. About the Development of Postgraduate Education in Ukraine in the Last Half of the 20th Century.

The paper considers the development of postgraduate in Ukraine as well as its goals and tasks of advanced training in civil engineering education. The problems which the system of postgraduate education has faced in the last half of the 20 th century, have been analysed. Disadvantages of the system have been pointed out.

Keywords: *postgraduate education, advanced training, retraining, problems, disadvantages.*